

ANKARA ESKİ ÇOBAN MEKTEBİ'NİN MEVCUT DURUMU VE YENİDEN İŞLEVLENDİRME OLANAKLARI

*Dr. Öğr. Üyesi Müge BAHÇECİ**

Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
mugebahceci@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-8041-2723

Aybike YENEL

Yüksek Lisans Öğrencisi
Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
aybikeyenal@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8072-0918

Özet

19. yüzyıl sonlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Dönemi'nde tarımı geliştirmek üzere Numune Çiftliği kurma çalışmalarının bir sonucu olarak, toprağın kalitesi ve Çubuk Çayı'nın etrafında bulunması nedeniyle, Ankara'da Keçiören ilçesi sınırları içinde kalan alanda Çoban Mektebi inşa edilmiştir. Merkez bina dışındaki ağaçlar ve diğer tesisler bugün mevcut değildir. Yapı bu haliyle, 2009 yılında tescillenmiş olup, anıtsal koruma derecesine sahiptir. Farklı kurumlar tarafından kullanmış olan, ancak günümüzde atıl olan yapı, 29.03.2018 tarihinde yangın geçirmiştir. Bu nedenle malzeme ve yapısal sorunları olan Çoban Mektebi, kapsamlı bir onarım gerektiren kültür varlığı durumundadır. Mustafa Kemal Atatürk ve Heyet-i Temsiliye üyelerinin kaldığı Çoban Mektebi, Milli Mücadele'nin Anadolu'ya yayılmasına tanık bir mekândır. Bu tanık olan mekânın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için yeniden işlevlendirilmesi gerekmektedir.

Ankara'daki Eski Çoban Mektebi'nin sahip olduğu anı, özgünlük ve belge değerleri nedeniyle, Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü üçüncü sınıf öğrencileri tarafından 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde MİM 444 Rölöve ve Restorasyon dersi kapsamında ele alınmıştır. Bu çalışmada, mimarlık öğrencilerine tarihi çevre bilinci aşılanırken, Çoban Mektebi'nin sahip olduğu kültürel miras değerlerinin korunabilmesi için farkındalık düzeyinin artırılması hedeflenmiştir. Çalışmanın amacı, yapının mevcut durumunun belgelenmesi ve Çoban Mektebi'nin yeniden işlevlendirme olanaklarının Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından kullanılmak üzere araştırılmasıdır. Bu çalışma kapsamında Çoban Mektebi için Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün talepleri doğrultusunda, yeniden işlevlendirme önerileri geliştirilmiş ve hazırlanan çalışma raporu İl Kültür Müdürlüğü'ne sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çoban Mektebi, Ankara, Kültürel Miras, Tarihi Çevre Bilinci, Yeniden İşlevlendirme.

Atf:

Yenel, A., Bahçeci, M. (2019). Ankara Eski Çoban Mektebi'nin Mevcut Durumu ve Yeniden İşlevlendirme Olanakları. IDA: International Design and Art Journal, 1(1), s.124-143.

* Sorumlu Yazar

THE CURRENT SITUATION AND RE-FUNCTIONING POSSIBILITIES OF OLD ÇOBAN MEKTEBI IN ANKARA

Assist. Prof. Dr. Müge BAHÇEÇİ*

Başkent University Faculty of Fine Arts Design and Architecture Department of Architecture

mugebahceci@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-8041-2723

Aybike YENEL

Graduate Student

Başkent University Faculty of Fine Arts Design and Architecture Department of Architecture

aybikeyenel@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-8072-0918

Abstract

Çoban Mektebi was built at the end of the 19th century due to the quality of its soil and its location around Çubuk Stream in Ankara within the boundaries of Keçiören district as a result of attempts to establish a Sample Farm in order to improve the agriculture during in the Tanzimat Period. Folds and other facilities outside the central building are not available today. The building was registered in 2009 and has a degree of monumental protection. It, which was used by different institutions but was abandoned today, had a fire on 29.03.2018. Therefore Çoban Mektebi, which has material and structural problems, is a cultural asset that requires extensive repair. Çoban Mektebi, where the members of Mustafa Kemal Atatürk and the delegation stayed, is a place that witnessed the spread of the National Struggle to Anatolia. This witnessed place needs to be re-functionalized in order to be preserved and passed on to future generations.

Due to its originality and its authenticity of the Old Çoban Mektebi in Ankara was discussed by the third-year students of the Department of Architecture, Başkent University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, under the MIM 444 Survey and Restoration course during the spring semester of the 2018-2019 academic years. In this study, it is aimed to raise awareness level in order to protect the cultural heritage values of Çoban Mektebi while instilling the consciousness of the historic environment in the students of architecture. The aim of the study is to document the current situation of the building and to investigate the re-functioning possibilities of the Çoban Mektebi to be used by Ankara Provincial Directorate of Culture and Tourism. Within the scope of this study, re-functioning proposals were developed for the Çoban Mektebi in line with the demands of Ankara Provincial Directorate of Culture and Tourism and the study report prepared was submitted to the Provincial Directorate of Culture.

Keywords: Çoban Mektebi, Ankara, Cultural Heritage, Historical Environment Consciousness, Re-Functioning.

Citation:

Yenel, A., Bahçeci, M. (2019). *Ankara Eski Çoban Mektebi'nin Mevcut Durumu ve Yeniden İşlevlendirme Olanakları*. IDA: International Design and Art Journal, 1(1), p.124-143.

* Corresponding Author

Giriş

Ankara ili Keçiören ilçesi sınırları içerisinde yer alan Çoban Mektebi, 1895-1897 yılları arasında inşa edilmiştir. Bu mektep, tarımı geliştirmek üzere ülke topraklarında oluşturulması planlanan Numune Çiftliği'nin Ankara'daki ilk örneğidir. 1908 yılında eğitime başlayan, ülkede ziraatın gelişmesine olanak sağlayan ve bu konuda uzman eleman yetiştirmiş olan Çoban Mektebi, 1914-1918 yılları arasında savaş şartlarından dolayı eğitime ara vermiş olup, mektep binası Mustafa Kemal'in Ankara'ya geliştinden sonra karargâh olarak kullanılmıştır. Bu yerleşke 1919 yılında Anadolu'da başlatılacak Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın yürütülebileceği en ideal yer olarak seçilmiştir. Ankara'nın ilk milli mücadele sürecine tanıklık eden 33600 ada 3 parselde yer alan yerleşke Numune Tarlaları ve Çoban Okulu binası olarak 20.11.2009 tarihinde Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (A.K.T.V.K.B.K.)'nun 4627 sayılı kararı¹ ile tescillenmiştir.

Anıtsal koruma derecesine sahip olan Çoban Mektebi'nin işlevindeki özgünlük ve tarihe tanıklık eden anı ve belge değeri nedeniyle, Rölöve ve Restorasyon dersi kapsamında koruma sorunlarını incelemek ve çözüm önerileri geliştirmek üzere ele alınmıştır. Yapının mevcut durumun sorunları tespit edilmiş ve yeniden işlevlendirme önerileri getirilmiştir. Arazi çalışmalarında Çoban Mektebi'nin rölöveleri ve bozulma analizleri geleneksel yöntemler kullanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca, mimarlık eğitimi kapsamında verilen rölöve ve restorasyon dersinin amaç ve hedefleri, içerik ve beklentileri doğrultusunda yapılan bu araştırma, yöntem ve içeriği tanıtılarak çalışma süreci değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, mimarlık öğrencilerine tarihi çevre koruma bilinci aşılanırken, Çoban Mektebi'nin sahip olduğu kültürel miras değerlerinin korunabilmesi için farkındalık düzeyinin artırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda rölöve ve rölöve teknikleri konusunda bilgiler verilerek; tarihi yapıyı inceleme ve yorumlama becerisini kazandırmak; korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri, kültür varlıklarında bozulmaya neden olan etkenler ve tarihi yapıların yeniden kullanımı konularında bilgilendirmek amaçlanmıştır. Korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri, kültür varlıklarının korunması ile ilgili bilgi ve analitik düşünce sistemi öğrencilere kazandırılmıştır.

Mülkiyeti Hazine'de olan ve bir dönem Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından kullanılan yapı, günümüzde bakımsız ve terk edilmiş durumdadır. 29.03.2018 tarihte geçirilen yangının nedeniyle, Ankara 1 nolu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 05.04.2018 gün ve 5406 kararı ile taşınmazın onarımına ilişkin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanarak kurula iletilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda, Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü üçüncü sınıf öğrencileri, dersin sorumlusu Dr. Öğr. Üyesi Müge BAHÇECİ'nin koordinatörlüğünde ve yüksek lisans öğrencisi mimar Aybike YENEL'in asistanlığında, MİM 444 Rölöve ve Restorasyon dersi hedefleri doğrultusunda, Ankara'nın önemli kültür değerlerinden olan Keçiören'deki Milli Mücadele yıllarında Atatürk'ün ve Heyet-i Temsiliye üyelerinin kaldığı tescilli ve simge yapılardan Çoban Mektebi'nde Ankara Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün izni² ile 26.03-09.04.2019 tarihleri arasında inceleme ve uygun olan mekânlarda rölöve çalışmaları yapılmıştır (Görsel 1-2). Rölöve ve inceleme çalışması sonucunda acil müdahale gerektiren sorunlar için bir Ön Değerlendirme Raporu hazırlanmış olup, 16.04.2019 tarihinde Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne sunulmuştur. Özgün işlevini kaybetmiş yapının hayata kazandırılması amacıyla kültürel değerlerini yaşatacak yeniden işlevlendirme önerileri getirilmiştir. Bu öneriler değerlendirilerek, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda Hazine mülkiyetinde olan Çoban Mektebi'nin yeniden işlevlendirilmesiyle birlikte Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne tahsis edilmesi söz konusudur.

¹ Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (A.K.T.V.K.B.K.)'nun 20.11.2009 gün 4627 sayılı kararı (Bkz. Ek 1).

² Ankara Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün 25.03.2019 gün ve 64626606-400-E.28278 sayılı izni (Bkz. Ek 2).

Görsel 1. Çoban Mektebi ve Yakın Çevresi

Görsel 2. Rölöve ve Restorasyon Dersi Kapsamında Çoban Mektebi'nde Rölöve Çalışması

Çoban Mektebi'nin Konumu

Çoban Mektebi; Ankara İli, Keçiören İlçesi, Kavacık Subayevleri Mahallesi, 33600 ada 3 parseli içerisinde yer almaktadır (Görsel 3). Fatih Köprüsü'nün yanında olan, terkedilmiş olarak bırakılan Mektep, Keçiören metrosu meteoroloji durağının önündedir.

Görsel 3. 33600 Ada 3 Parsel

Çoban Mektebi zirai eğitim amaçlı kurulmuş olup, alanın yeşil alan potansiyeli, toprağının kalitesi ve Çubuk Çayı'nın etrafında bulunması sebepleri ile burada konumlandırılmıştır (Görsel 4). Mektep kurulurken, çevre kazalar ve köylerin yararlanması öngörülmüştür. Bu durum, Keskin (2010)'e göre "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi" çalışmasında belirtilmiştir.

"...Gerek Aram Efendi'nin, gerekse vilayet idare meclisinin gönderdiği raporda, mektep için en uygun yerin eski arazinin yakınında bulunan Çubuk Çayı etrafındaki 500 dönümlük tarla olduğu ifade ediliyordu. Eğer bu arazi alınırsa 350 dönümlük eski arazinin büyük bir kısmından faydalanılabilecekti.14 Mektebin tam olarak faaliyete geçmesi ile yakınında bulunan Kalaba Koyu de hızla gelişebilecekti. Hüseyin Gazi Dağı, mektepte ıslahı düşünülen Ankara Keçilerine geniş bir yaylak alanı olabilirdi. Sulu, kumlu ve kireçli olmak üzere farklı evsafa olduğu anlaşılan toprağın hem Çubuk Çayı'ndan ve hem de Tabakhane Deresi'nden sulanması mümkündü. Ayrıca arazi birkaç koy ve kazanın kavşak noktasında olduğundan, ziraat usulleri vilayete gelip giden halka kolaylıkla gösterilebilecekti..." (Keskin, 2010: 90).

Görsel 4. Çoban Mektebi ve Yapının Yakın Çevresi

Çoban Mektebi'nin Tarihçesi

Osmanlı Devleti'nde zirai üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve tarımda verimliliği arttırmaya yönelik ilk teşebbüsler Tanzimat döneminde başlamıştır. Tanzimat devlet adamları reformların başarısı için her alanda uzman kadrolar yetiştirilmesini hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda Fransa ve Almanya'da ziraat eğitimi alan bürokratların hazırladıkları plan dâhilinde pek çok vilayette ziraat mektepleri ve numune tarlaları açılmıştır. Bunlardan biri olan "Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi" de vilayeteki çiftçilerin devrin tarım yenilikleri ile tanıştırılması amacı ile 1898 yılında hizmete girmiştir (Görsel 5) (Keskin, 2010: 87).

Görsel 5. Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi

Aysal'ın (2007) "Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da İlk Günleri Ziraat Mektebi" makalesinde Ziraat Mektebi binası olarak tanımlanan yapı, 1895-1897 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun tarımı geliştirmek üzere ülke topraklarında oluşturmayı planladığı "Numune Çiftliği" kurma çalışmalarının bir sonucu olarak yapılmıştır. 1908 yılında Ankara Valisi Ali Münif Bey tarafından açılışı gerçekleştirilen Ziraat Mektebi, uzun yıllar ülkede ziraatın geliştirilmesine öncülük etmiş ve bu konuda uzman elemanların yetiştirilmesine katkıda bulunmuştur (Aysal, 2007: 360).

1914-1918 yılları arasında Çoban Mektebi'nde savaş şartlarından dolayı eğitime ara verilirken, mektep binası Mustafa Kemal'in Ankara'ya geliştinden sonra karargâh olarak kullanılmıştır (Keskin, 2010: 87). Mustafa Kemal, Halide Edip Adivar ve eşi Çoban Mektebi'nde kalan tarihteki önemli kişilerdir. Heyet-i Temsilîye karargâhı olan Ziraat Mektebi ve Numune Çiftliği hakkında Halide Edip Adivar hatıralarında şu bilgilere yer vermektedir;

"...Öğleden sonra beni karargâha götürmek için bir araba geldi. İşte bu yer, yeni bir hükümeti ve Cumhuriyeti yaratacak binaydı. Bu bina Ankara'nın kuzeyinde bir sürü sirtlardan birinin tepesinde yapılmış bir taş binaydı. Bunu vaktiyle İttihatçılar Ankara'da Ziraat Mektebi olarak kurmuşlardı. Sol tarafındaki vadi de Numune Çiftliği'ni ve ona gereken binaları yaptırmışlardı. Şimdi Mektep kullanılmadığı için çiftlikte kalan talebe yoktu. Ve bize orada yer vereceklerdi... Ankara'ya geldiğimiz üçüncü akşamı Numune Çiftliği'nde bize ayrılan bir odayı işgal ettik. Burası merkez binanın ikinci katında vaktiyle talebeye yatakhane vazifesi görmüştü. Adnan ile işgal ettiğimiz odanın Ankara'ya bakan güzel bir balkonu vardı. Bina akasya ağaçlarının ortasında ve önünden çiftlik arazisini sulayan Çubuk Çayı geçirdi... Binanın alt katında çiftlik hocası otururdu. Etrafında da ahırlar vardı..." (Aysal, 2007: 373).

Keçiören'de, Numune Çiftliği'ne ait merkez bina halen mevcuttur. Bu bina 2003 yılında, Keçiören-Kalaba'da geniş bir alana kurulu olup, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ait tesisler içinde yer almaktadır. Merkez bina dışındaki ağaçlar ve diğer tesisler ise bugün mevcut değildir (Görsel 6). Emniyet Genel Müdürlüğü'nden Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na geçmiştir. Tamur (2003)'ün "Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı Tüklenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler" kitabında Çoban Mektebi Merkez Binası, Halide Edip Adivar'ında belirttiği gibi "Ankara'ya bakan güzel balkonu", saçak seviyesine kadar yükselen bir demir doğramayla kapatılmış olup, binanın özgün görünümü bozulmuştur (Tamur, 2003: 192).

Görsel 6. Çoban Mektebi Merkez Binası

2009 yılında Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 4627 sayılı kararı ile tescillenmiştir (A.K.T.V.K.B.K., 2009). 29.03.2018 tarihinde büyük bir yangın geçiren yapı etrafına teller çevrilerek, atıl halde bırakılmıştır (Görsel 7) (DHA, 2018).

Görsel 7. 29.03.2018 Tarihli Yangın

Çoban Mektebi'nin Mevcut Durum Analizi

Eski Çoban Mektebi, anıtsal koruma derecesine sahiptir. Zemin üzeri iki katlı, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Yapının içerisinde kullanım koşullarına bağlı olarak kuzey ve güney yan kanatta ve ikinci katlarda birer pencere kapatılmıştır. Boş odalar da ahşap paravan ile kapatılmıştır (Görsel 8, 9) (A.K.T.V.K.B.K., 2009). Yapı, kamu binası olup; eğitim, karargâh ve müdürlük amaçlarında kullanılmıştır. 19. yy. sonunda yapılmış olup, günümüzde metruk durumdadır.

Görsel 8. Çoban Mektebi Merkez Binasının Mevcut Durumu

Görsel 9. Çoban Mektebi'nin Cepheleri

Çoban Mektebi, malzeme ve yapısal sorunları olan, kapsamlı onarım gerektiren kültür varlığı olarak değerlendirilmiştir. 29.03.2018 tarihte geçirilen yangından dolayı özellikle zemin kat girişten sol kanatta yer alan mekânların döşemelerinde ahşap malzeme kayıpları oluşmuş olup, strüktürel problemler gözlemlenmiştir ve zemin kat sol kanatta belgeleme çalışması tehlike arz ettiği için yapılamamıştır. Bu bağlamda bütüncül bir belgeleme çalışması yapılamamış olup, rölöve öncesi bütün yapı için bir ön temizlik yapılmasının ve gerekli önlemlerinin alınmasının gereği tespit edilmiştir (Görsel 10-11).

Görsel 10. Çoban Mektebi'nin Zemin Katı

Görsel 11. Çoban Mektebi'nin Birinci Katı

Çoban Mektebi'ne ek olarak yapılmış bazı birimlerde günümüze kadar varlığını sürdürememiştir. Binaya zamanında yapılan ek ıslak hacim yapısı da tamamen kullanılmaz haldedir. Ön bahçeye sonradan eklenen heykel büstünün altındaki mermer kaide ve kademelendirme birimi de kırılmalara uğramıştır (Görsel 12).

Görsel 12. Çoban Mektebi'nin Yakın Çevresi

Çoban Mektebi'nin Tehdit ve Hasar Görebilirlik Seviyesi

Çoban Mektebi, doğal tehditler (yapının / alanın doğa koşullarına açık olması, yangın) ve insan kaynaklı tehditlere (terk edilme, güvenlik eksikliğine bağlı tahribat) açıktır. Terk edilmiş olması ve gerekli önlemlerin alınmaması nedeniyle 29.03.2018 tarihinde Çoban Mektebi yangın geçirmiştir. Orta erimde gerçekleşebilecek orta büyüklükte bir tehdidin var olduğu ve bunun gerçekleşmesi durumunda kültür varlığının fiziksel durumunu kötüleştirecek orta seviyede hasar görebileceği tespit edilmiştir. Rölöve ve inceleme çalışması sonucunda acil müdahale gerektiren sorunlar için hazırlanan Ön Değerlendirme Raporu Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na iletilmiştir.

Çoban Mektebi'nin Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nce yeniden işlevlendirilmesi gerekmektedir. Ancak, yangından dolayı hasar gören Çoban Mektebi'nin sağlıklı belgelenebilmesi ve rölöve çalışmalarının tamamlanabilmesi için gerekli ön temizliğin Keçiören Belediyesi'nce yapıp, gerekli güvenlik önlemlerinin ivedilikle alınması ön görülmüştür.

Çoban Mektebi'nin Değerleri ve Kültürel Öneminin Tespiti

Çoban Mektebi; “tarihsel ve belge değeri”, “anı ve özgünlük değeri” ve “mimari ve teknik değeri” olmak üzere üç aşamada değerlendirilmiştir.

• Tarihsel ve Belge Değeri

Sultan II. Abdülhamid'in Eğitim Projeleri kapsamında Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısına uygun olarak tasarlanan, hizmete giren ziraat mektepleri, baytar mektebi ve numune tarlaları günümüze kadar varlığını koruyan bu husustaki ilginç örnek kurumlardır. Tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomisini modern usullerle kalkındırmanın temel koşulunun eğitim ile gerçekleşebileceği düşüncesinin hayata geçirildiği bu dönemde günümüzde bile var olmayan ama varlığına ihtiyaç duyulan ilginç bir okul da bu dönemde açılmıştır. Söz konusu okul Ankara'da hizmete giren Çoban Mektebi'dir (Görsel 13) (E-Tarih, 2002).

Görsel 13. 1898 Yılında Çoban Mektebi

Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Mektep, Ziraat Mektebi'ne dönüştürülmüştür. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa ve kurmaylarının önemli kararları aldığı toplantı merkezi olarak da kullanılmıştır (E-Tarih, 2002).

• Anı ve Özgünlük Değeri

Necdet Aysal'ın 2007 yılında yayınladığı “Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da İlk Günleri Ziraat Mektebi” makalesinde, Çoban Mektebi'nde kalan Mustafa Kemal Paşa, Halide Edip Adıvar ve Anadolu Ajansı'nın kurulmasında rol oynayan gazeteci Yunus Nadi Abalıoğlu'nun anılarına yer verilmiştir

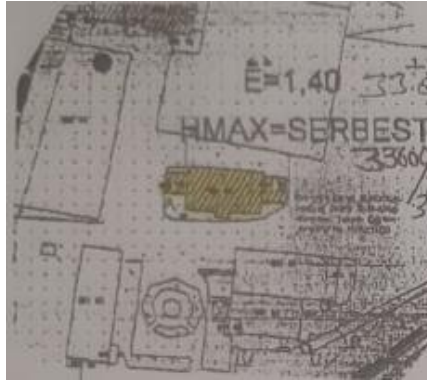
(Aysal, 2007: 368). Çoban Mektebi, tarımı geliştirmek üzere ülke topraklarında oluşturulması planlanan “Numune Çiftliği’nin” Ankara’daki ilk örneğidir.

Heyet-i Temsiliye karargâhı olan Ziraat Mektebi ve Numune Çiftliği hakkında Halide Edip (Adıvar) Hanım hatıralarında şu bilgilere yer vermektedir;

“...Ankara'ya geldiğimiz üçüncü akşamı Numune Çiftliği'nde bize ayrılan bir odayı işgal ettik. Burası merkez binanın ikinci katında vaktiyle talebeye yatakhane vazifesi görmüştü. Adnan ile işgal ettiğimiz odanın Ankara'ya bakan güzel bir balkonu vardı. Bina akasya ağaçlarının ortasında ve önünden çiftlik arazisini sulayan Çubuk Çayı geçirdi... Binanın alt katında çiftlik hocası otururdu. Etrafında da ahırlar vardı...” (Aysal, 2007: 373).

• Mimari ve Teknik Değeri

Bina zemin üzeri iki katlı olarak inşa edilmiştir (Görsel 14). Tuğla-taş dolgu malzemeli, köşebentleri taş sırası ile vurgulanmış olup, enlemesine kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı bir yapıdır. Altı ve üstlü simetrik basık kemerli taş silmeli kalın bordürlü pencereleri bulunan taşınmazın kuzey ve güneyinde birer adet pencerenin sonradan kapatılıp, örüldüğü içte kuzey odanın ahşap paravanla kapatılıp üzerinin sıvandığı iki yan kanatta tek katlı üzeri kırma çatılı odaların dış cephesindeki pencereler büyütülmüş ve kapatılmıştır. Ana giriş batı yönünde ve ası sundurmalı bir balkonlu ikinci katın izleri görülmekte ancak günümüzde buraya camlı bir balkon yapıldığı tespit edilmiştir. Çatı saçak hattı kartuş dizileri ile vurgulanmıştır. İçte girişten hemen sonra iki yönlü dönel sarmal merdiven ile arada geçiş katında trabzanlı korkuluklu üçlü pencere sistemi görülür. Pencerelerin orta aksında bulunan daha geniş iki yandakiler ise ince uzun tutulmuştur. Köşe odaları tavanları esası kare kesimli ve uzatılmış üçgen formlu tavan ile süslenmiş köşelerinde ise rozet çiçekler bulunmaktadır. Diğer odalarda da ince çıtalarla yapılmış düz silmeli ahşap tavanlar dikkat çekmektedir. Eski Çoban Mektebi olarak geçen bina tiftik keçilerinin üretimi ve bakımı ile ilgili olarak çobanlara eğitim verilen bir okul binasıdır (A.K.T.V.K.B.K., 2009).

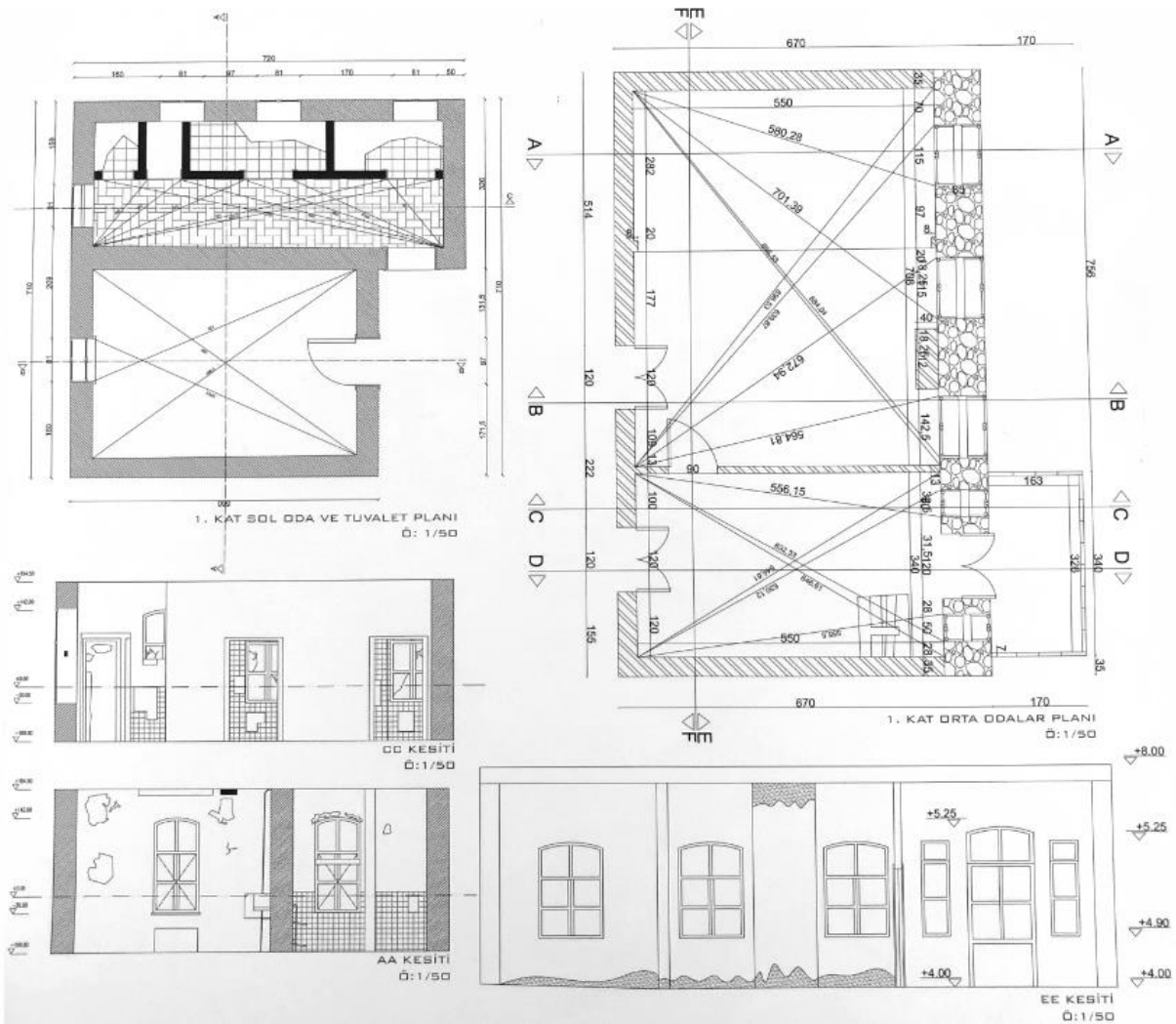
Görsel 14. Çoban Mektebi Vaziyet Planı

Çoban Mektebi avlulu bir kompleks yapı grubu olarak tasarlanmış olup, “Numune Çiftliği”nin Ankara’daki ilk örneğidir. Simetrik girişi, karakteristik cephe düzenleri, renkli taş söveleri ve saçak altında ve yapı köşelerindeki renkli taş bezemeler ile tipik Osmanlı mimarisi özellikleri göstermektedir (Görsel 15). Yapı yığma olup, çift cidarlı pencereleri yapıda her cephedeki pencereleri özgündür. Yapıya dönem eki olarak eklenen balkon, girişi tanımlamaktadır. Simetrik plan düzeni ortadan giriş, iki kollu simetrik ahşap merdiveni ve ahşap tavanları yapının mimari özelliklerindedir (Görsel 16-17).

ÖNGÖRÜNÜŞ

Görsel 15. Çoban Mektebi'nin Ön Cephe Görünüşü

Görsel 16. Çoban Mektebi'nin Üst Kat Planı ve Kesitleri³

³ 29.03.2018 tarihinde geçirdiği yangın sebebiyle Çoban Mektebi'nin zemin katında çökme meydana gelmiş olup, zemin katta belgeleme çalışması lokal olarak yapılabilmıştır.

Görsel 17. Çoban Mektebi'nin Doğu ve Batı Görünüşleri

Çoban Mektebi'nin Son Durumu

Bu çalışmaların sonucu olarak; Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun onay vermesinin ardından, Keçiören Belediyesi'nin görevlendirdiği mimar ve peyzaj mimarlarının da aralarında bulunduğu uzman bir ekip, Subayevleri Mahallesi'nde bulunan binayı ve çevresini temizlemiştir (Görsel 18). Çalışma esnasında Ankara Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB) uzmanları da hazır bulunmuştur. Yetkililer, temizlik çalışmasının tarihi yapıya zarar verilmenden, inşai ve fiziki müdahalelerde bulunulmadan yapıldığını, tarihi binanın etrafındaki ve içindeki çöp yığınlarının, cam kırıklarının, taş yünü atıklarının, dökülen boya ve sıva kalıntılarının, yapının etrafını saran yabancı otların titizlikle temizlendiğini belirtmiştir (Hürriyet 2019).

Görsel 18. Hürriyet Ankara'nın 18.10.2019 Tarihli Gazete Haberinde Çoban Mektebi

Çoban Mektebi'nin Öğrenci Projeleri Kapsamında Değerlendirilmesi ve Belgeleme Çalışmaları

Rölöve Restorasyon dersi kapsamında Çoban Mektebi için öneriler geliştirilmiş ve bu önerilerin güçlü ve zayıf yanları, fırsat ve tehditleri belirlenmiştir (Tablo 1). Potansiyellerin belirlenebilmesi için; literatür toplama, alana ilişkin gözlem, Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler, çeşitli gazetelere ait web siteleri ve arşivlerden elde edilen dokümanlar ve veriler materyal olarak kullanılmıştır.

Tablo 1. Çoban Mektebi'nin Yeniden İşlevlendirilmesine Dair SWOT Analizi

Çoban Mektebi			
Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> - Keçiören'in merkezinde bir konumda olması - Yakın çevrede; ilkokullar, ortaokullar, liseler, üniversite bölümleri ve bilim merkezi bulunması - Toplu taşıma araçlarına ve metro durağına yakın olması - Park, bahçe ve yeşil alanların yoğunluğu 	<ul style="list-style-type: none"> - Yapının restore edilmemiş olması - 29.03.2018 tarihinde gerçekleşen yangından dolayı özellikle zemin katta strüktürel problemler olması - Strüktürel problemlerin belgeleme çalışmasında tehlike arz etmesi 	<ul style="list-style-type: none"> - Konumu, toprağının kalitesi, ulaşım ve yeşil alan imkânları nedeniyle yeniden işlevlendirme potansiyeli olan çevresel değerlere sahip olması - Arazinin yakınında Çubuk Çayı'nın olması 	<ul style="list-style-type: none"> - Yapının doğal tehditler (yapının / alanın doğa koşullarına açık olması, yangın) ve insan kaynaklı tehditlere (terk edilme, güvenlik eksikliğine bağlı tahribat) açık olması

2009 yılında tescillenen Çoban Mektebi, anıtsal koruma derecesine sahip bir yapı olmasına rağmen günümüzde terk edilmiş durumdadır. Yakın tarihte geçirdiği yangın nedeniyle Ankara 1 nolu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tekrar gündeme alınmış olup, 05.04.2018 tarihli karar ile Çoban Mektebi'nin malzeme ve yapısal sorunlarını çözecek yeniden işlevlendirme olanaklarına cevap verecek olan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması gerekli görülmüştür.

Rölöve ve Restorasyon dersi kapsamında, Ankara'nın önemli kültür değerlerinden olan Keçiören'deki Milli Mücadele yıllarında Atatürk'ün ve Heyet-i Temsiliye üyelerinin kaldığı tescilli ve simge yapılardan Çoban Mektebi'nde 26.03-09.04.2019 tarihleri arasında yapılan çalışmalar sonucunda, yapının problemleri detaylı olarak tespit edilmiştir. Yapının çevresel değerleriyle birlikte alanın potansiyelleri de göz önünde bulundurularak, mimarlık öğrencileri tarihi çevre koruma bilinciyle, Çoban Mektebi'nin sahip olduğu kültürel miras değerlerini ortaya çıkaran işlev önerilerinde bulunmuşlardır. Mustafa Kemal Atatürk ve Heyet-i Temsiliye üyelerinin kaldığı Çoban Mektebi, Milli Mücadele'nin Anadolu'ya yayılmasına tanık bir mekân olduğu ve bu tür mekânları korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için yeniden işlevlendirilmesi gerektiği tartışılmıştır. Çoban Mektebi'nin tarihsel süreçte geçirdiği işlevler göz önünde bulundurularak, yeniden işlevlendirme çalışmaları için önerilerde ölçütler koruma ilkelerine bağlı olarak belirlenmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda Hazine mülkiyetinde olan Çoban Mektebi'nin yeniden işlevlendirilmesiyle birlikte Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne tahsis edilmesi söz konusu olması sebebiyle, İl Kültür Müdürlüğü'nün kullanımına olanak sağlayacak şekilde yeniden işlevlendirme önerileri geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile iletişim içinde olarak yapının kapasitesi doğrultusunda;

- Eski ve yeninin kompozisyonunda bir denge kurması açısından “Milli Mücadele Müzesi” ve “Halk Bilimi Müzesi”,
- Tarihi yapının özgünlük ve bütünlüğüne saygı göstermesi açısından ve yakın çevresindeki eğitim kurumlarının varlığı nedeniyle “Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) Merkezi”, “Kütüphane ve Atölyeler” ve “Kamusal Alan Düzenlemesi” işlev önerileri belirlenmiştir.

Çoban Mektebi'nin zemin katında yangın sebebiyle çökme meydana gelmiş olup, bütüncül bir belgeleme çalışması yapılamamıştır. Çalışma sırasında güvenlikle ilgili sorunlar yaşanmaması için zemin katta lokal belgeleme yapılmış olup, bu durum yeniden işlevlendirme olanaklarının belirlenmesinde zorluk yaşatsa da, İl Kültür Müdürlüğü'nün desteği ile sorun çözümlenmiştir. Çalışma 16.04.2019 tarihinde Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne Ön Değerlendirme ve Yapı Analiz Raporları ile birlikte sunulmuştur.

Çoban Mektebi'nde Milli Mücadele Müzesi

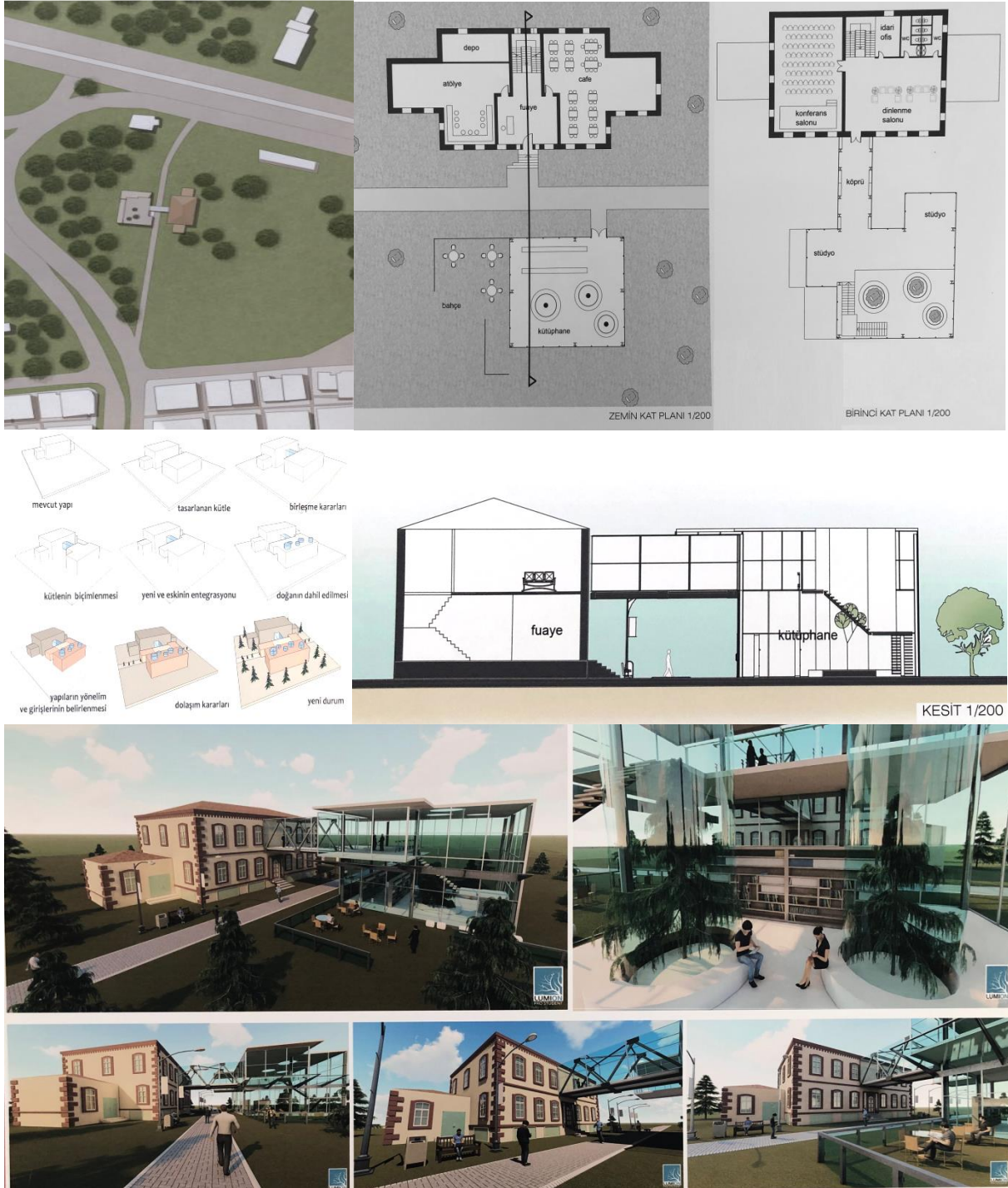
Çoban Mektebi'nin anı ve özgünlük değerleri nedeniyle Milli Mücadele Müzesi olarak yeniden işlevlendirmesi öngörülmüştür. Halide Edip Adıvar gibi önemli bir yazarın ve başöğretmen Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün binadaki geçmişinden yola çıkılarak, zemin katta bu geçmişin gösterilebileceği sinevizyon odası düzenlenmiştir. Birinci katta ise; Milli Mücadele yıllarını anlatan bir sergi salonu tasarlanmıştır (Görsel 19).

Görsel 19. Çoban Mektebi'nde Milli Mücadele Müzesi, Kat Planları, Görseller ve Kesit

Çoban Mektebi'nde Kütüphane ve Atölyeler

Çoban Mektebi'nde tarihin ve günümüzün karşılaşması düşüncesiyle ana fikir, dönemin mektebi ile şimdinin eğitimi üzerine zıtlıktan doğan farklı eğitim biçimlerini mimari bir dil ile ifade etmek olarak kurgulanmıştır. Bu bağlamda, iki farklı zamanı yansıtan mimari birim birbirlerine bağlanarak bir arada biçimlendirilmiştir. Doğaya duyarlılık ve zıtlıktan meydana gelen kütle ile Çoban Mektebi'nin üst katında tasarlanan stüdyolar çelik taşıyıcılı cam köprü ile bağlanmıştır (Görsel 20).

Görsel 20. Çoban Mektebi'nde Kütüphane ve Atölyeler, Vaziyet Planı, Kat Planları, Tasarım Diyagramı, Kesit ve Görseller

Çoban Mektebi'nde Ar-Ge Merkezi

Çoban Mektebi'nin günümüzdeki durumunun yorumlanmasıyla Araştırma-Geliştirme Merkezi yapılmasına karar verilmiştir. Çevredeki yeşil akstan faydalanan bu merkezde endemik bitkilerin

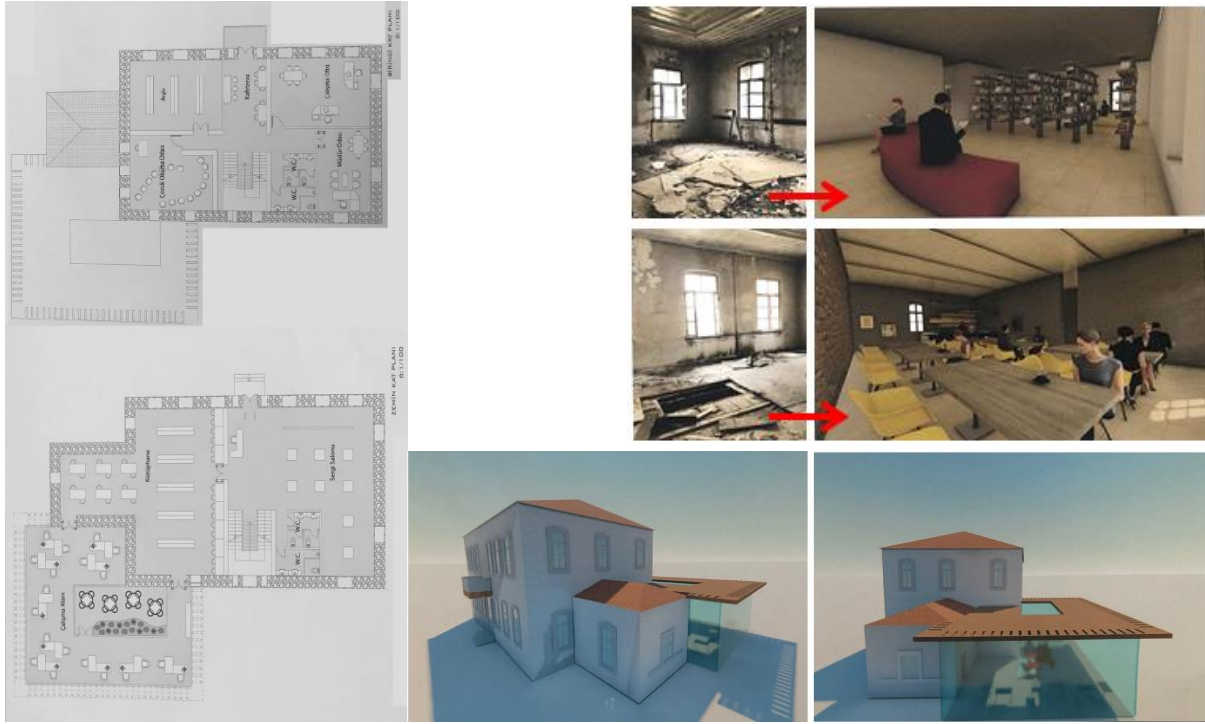
incelenmesi için seralar kurgulanmıştır. Ayrıca, bu bitkiler hakkında araştırmaların yapılabileceği bir kütüphane de yapının içerisinde düzenlenmiştir. Kütüphanede edinilen bilgilerin seralarda yapılan çalışmaları desteklemesi için denemeler yapmak üzere atölyelerle ilişkilendirilmiştir (Görsel 21).

Görsel 21. Çoban Mektebi'nde Ar-Ge Merkezi, Vaziyet Planı, Kat Planları ve Görseller

Çoban Mektebi'nde Halk Bilimi Müzesi

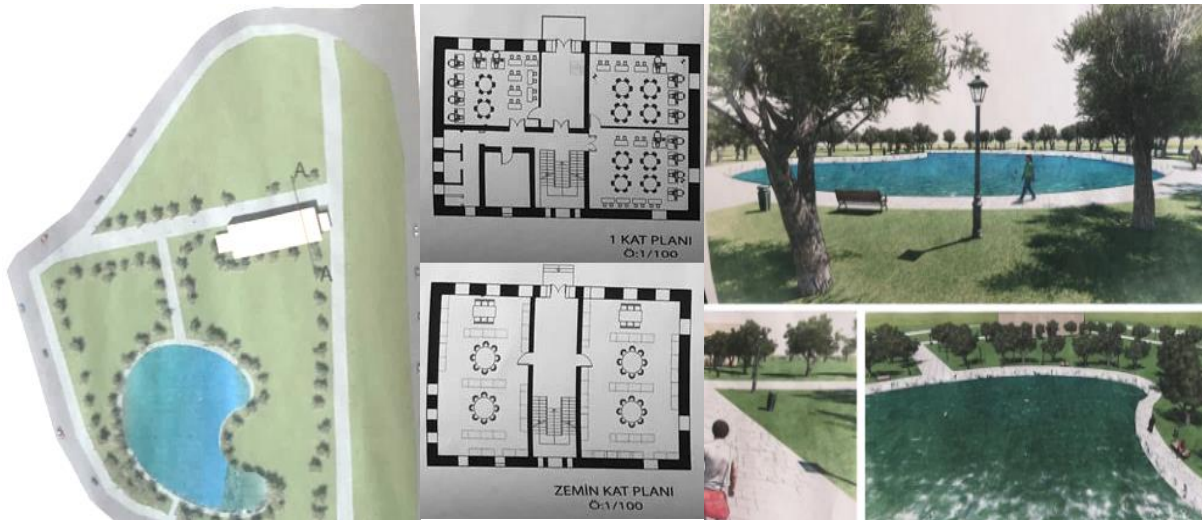
Oğuz (2003)'un "Türkiye'de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri"nde belirttiği gibi "Müze, gurur duyulan geçmişi, başkalarına ve gelecek kuşaklara göstermek amacıyla kurulur". Bu bağlamda, "Türklerin köklü bir geçmişle ve zengin bir kültüre sahip" olduğu şeklindeki soyut övüncümüzü somut göstergelere dönüştürme amacıyla, Çoban Mektebi'nin Halk Bilimi Müzesi, yanına tasarlanan çağdaş ek yapı ise arşiv, kütüphane ve çalışma alanı olarak yeniden işlevlendirmesi öngörülmüştür (Oğuz ve Saltık Özkan, 2003: 13). Çağdaş ek, ortasında avlu bulunan cam bir kütlede oluşturulmuştur. Çatısında güneş kırıcı bir saçak örtü tasarlanmıştır. Zemin katta; kütüphane, çalışma alanı, Milli Mücadele yıllarına ait bir sergi salonu kurgulanmıştır. Birinci katta ise; çocuk okuma odası ve arşiv birimleri planlanmıştır (Görsel 22).

Görsel 22. Çoban Mektebi'nde Halk Bilimi Müzesi, Kat Planları, Görseller ve Kesit

Çoban Mektebi'nde Kamusal Alan Düzenlemesi

Çoban Mektebi'nde topoğrafyanın sağladığı imkânlardan faydalanıp, arazinin yakın çevresindeki mevcut Çubuk Çayı alana uygun bir şekilde genişletilerek, arazideki parkın kamusal alan olarak yeniden düzenlenmesi yapılmıştır. Çubuk Çayı'nın genişletilmesi ve Çoban Mektebinin çevresinin peyzajı düzenlenerek, çevredeki insanların yararlanabileceği doğayla iç içe bir tasarım planlanmıştır. Ulaşım aksında olan proje alanı için kamusal kullanım ihtiyacını arttırmak hedeflenmiştir. Ayrıca, Eski Çoban Mektebi'nde öğrenciler için kamuya açık bir araştırma merkezi kurgulanmıştır. Bu bağlamda, yapıya en az müdahale ile zemin kat araştırma merkezi, üst kat ise çalışma alanı olarak tasarlanmıştır (Görsel 23).

Görsel 23. Çoban Mektebi'nde Kamusal Göl Evi, Vaziyet Planı, Kat Planları ve Görseller

Sonuç

Son yıllarda korumada bilincin yerleşmesi, kültür varlıklarının belleklerde yer etmesi önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Mimarlık eğitimi sürecinde, kültür varlıklarının ne tür değerler içerdiğini ve bu alanların önemini aktarıyor olmak da önem kazanmıştır. Rölöve ve Restorasyon dersi kapsamında, korunmaya değer alanların ve kültür varlıklarının ele alındığı atölyeler ve bu bağlamda hazırlanan projeler ve sergiler, sanal ortamdaki görsel sunumlar ve yapılan toplantılar ile farkındalık yaratılması hedeflenmiştir. Bu nedenle, söz konusu ders büyük kentlerde bakım, temizlik ve düzenleme yapılmadan atıl olarak bırakılan kültür varlıklarının, korunması gerekli alanların üzerinden gidilerek, proje süresince sorun alanlarını potansiyel kullanım alanlarına dönüştürmek ve yeniden yapılandırmak için yöntemler geliştirmeyi gerekli görmüştür. Kentin yok sayılan kültür alanlarını kentin var olan mekânlarına dönüştürmenin araçlarını bulmak üzere bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Anıtsal, anı ve özgünlük değerlerine sahip Çoban Mektebi'nin Mimarlık Bölümü öğrencileri tarafından gerçekleştirilen belgeleme ve yeniden işlevlendirme çalışması sayesinde yapı yeniden önem kazanmıştır. Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile iletişim içinde belirlenen yeniden işlevlendirme önerilerinde koruma ilkeleri çerçevesinde, tarihi yapıya en az müdahale ile arazi ve çevredeki verilerden yola çıkarak Çoban Mektebi'nin geçmişine saygılı, geleceğine ışık tutacak şekilde öneriler getirilmiştir.

Sonuç olarak; acil müdahale gerektiren sorunlar için rölöve ve inceleme çalışması sonucunda hazırlanan Ön Değerlendirme Raporu, Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na iletilerek, yapının temizlenmesine önayak olunmuştur. Bu çalışmada yapının kapasitesi doğrultusunda, kamuya ait olan Çoban Mektebi'nin Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün talepleri göz önüne alınarak belirlenen, İl Kültür Müdürlüğü'nün kullanımına olanak sağlayacak şekilde yeniden işlevlendirme önerileri getirilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda Hazine mülkiyetinde olan Çoban Mektebi'nin Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne tahsis edilmesiyle, önerilen yeniden işlevlendirme olanakları hayata geçirilebilecektir.

Teşekkürler

Yazarlar; Başkent Üniversitesi, Mimarlık Bölümü 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi MİM 444 Rölöve ve Restorasyon dersi öğrencilerine katkılarından dolayı ve çalışmamız için gerekli izin ve ortamı sağlayan Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne de desteklerinden ötürü teşekkürü borç bilirlir.

Kaynakça

A.K.T.V.K.B.K. (2009). Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 4627 Sayılı Kararı, 20.11.2009, Ankara.

Aysal, N. (2007). Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da İlk Günleri Ziraat Mektebi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (39), s. 359-396.

DHA (2018). Atatürk'ün kaldığı Çoban Mektebi, alevlere teslim oldu. <http://www.hurriyet.com.tr/ataturkun-kaldigi-coban-mektebi-alevlere-tesl-4078821> (08.07.2019).

E-Tarih (2002). Sultan II. Abdülhamid'in eğitim projeleri: Çoban Mektebi. <http://etarih.com/index.php/e-tarih-arast-rma/7-sultan-ii-abduelhamid-in-egitim-projeleri-coban-mektebi> (08.07.2019).

Hürriyet (2019). Tarihi Binaya Kapsamlı Temizlik. <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/tarihi-binaya-kapsamli-temizlik-41352810> (25.11.2019).

Keskin, Ö. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi. OTAM, (28), s. 87-106.

Tamur, E. (2003). Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı Tüklenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler, Ankara: Ankara Ticaret Odası.

Oğuz, M. Ö. ve Saltık Özkan, T. (2003). Türkiye'de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1, 2, 8, 9, 10, 11, 12: Aybike Yenel Kişisel Arşivi, 2019.

Görsel 3: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2019. Parsel Sorgulama Uygulaması. <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/idari/124051/33600/3/1576509500873> (09.07.2019)

Görsel 4: Aybike Yenel Kişisel Arşivi, 2019. Google Earth, 2009. <https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/> (09.07.2019).

Görsel 5: Tamur, 2003: 190.

Görsel 6: Tamur, 2003: 191.

Görsel 7: DHA, 2018.

Görsel 13: Yavuz İşçen, 2013. Eski Ankara Fotoğrafları 6. <http://yavuziscen.blogspot.com/p/eski-ankara-fotograflar-6.html> (09.07.2019).

Görsel 14: A.K.T.V.K.B.K., 2009.

Görsel 15, 19. Müge Bahçeci Kişisel Arşivi, 2019. (Hazırlayanlar: Lal Öner, Elif Aksoy, İnan Akdağ).

Görsel 16, 22. Müge Bahçeci Kişisel Arşivi, 2019. (Hazırlayanlar: Ayda Güven, Cansu Çelebi, Ezgi İspir, İlknur Aydın, İrem Deniz Albayrak, Zeynep Bilge).

Görsel 17, 20. Müge Bahçeci Kişisel Arşivi, 2019. (Hazırlayanlar: Aybars Akdaş, İlkim Güven, Emre Küçüktaşlı, Damla Öner, Sarper Sonbay).

Görsel 18. DHA, 2018.

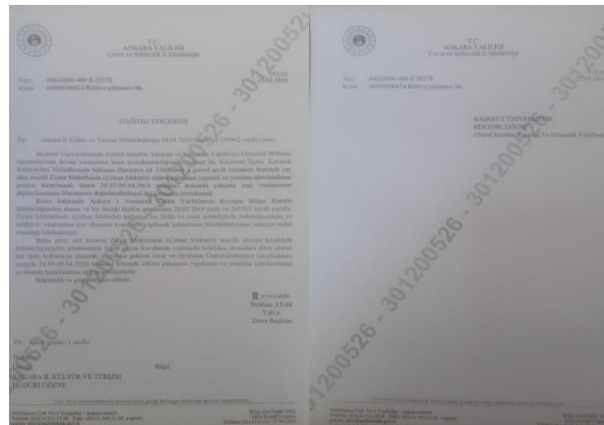
Görsel 21. Müge Bahçeci Kişisel Arşivi, 2019. (Hazırlayanlar: Bahar Topçu, Beyza Uzun, Gamze Özer, Nesligül Çevik, Semih Ata).

Görsel 23. Müge Bahçeci Kişisel Arşivi, 2019. (Hazırlayanlar: Esengül Ünlü, İrem Yüçetürk, Ömer Yarka, Yunus Ali Berk).

Ekler

Ek 1. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.11.2009 Gün 4627 Sayılı Karar ve Karar Ekindeki Fotoğraflar

Ek 2. Ankara Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün 25.03.2019 Gün ve 64626606-400-E.28278 Sayılı İzni